

Ádám Jenő „ritmusképző munkája”¹

1. rész

Bevezetés

Ádám Jenő életműve, zenepedagógiai munkássága és Kodály Zoltánnal való kapcsolata nagyrészt feltárásra került az elmúlt évtizedekben. Jelen tanulmány a *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján* című könyvre fókuszál (a továbbiakban: szakmódszertan könyv), melyet Ádám Jenő Kodály utasítására írt meg.² A könyvcím és a szerzőről szóló tanulmányok többségének tartalma okán Ádám Jenő zenepedagógiai munkássága szinte kizárólag a relatív szolmizáció általános iskolai énektanításba való bevezetésével fonódott össze szorosan. Emellett azonban fontos megjegyezni, hogy a szakmódszertan könyvben található további zenei elemek tanításának módszertana terén szintén jelentőset alkotott.

A szakmódszertan könyv megírásának alapját az *Iskolai énekgyűjtemény I.* és az *Iskolai énekgyűjtemény II.* kiadványok képezik, melyet Ádám Jenő meg is fogalmaz könyve előszavában:

„Népiskolai énekoktatásunk ügye, mint ismeretes, rendkívül sokrétű, ágas-bogas kérdés. Nemrégiben felmerült a gondolat, hogy készíttessék olyan munka, mely főként módszeres vonatkozásaiban lenne hivatott a fejlődés útjára rámutatni.

Ezzel egyidőben került sajtó alá Kodály Zoltán: „Iskolai énekgyűjteménye”. Az anyag így együtt lévén, önként adódott, hogy az énektanításnál követendő módszeres elgondolás vele szoros kapcsolatban álljon. Az e könyvben kifejtett tanítási eljárás alapjaiban Kodály Zoltánnal való beható megbeszélés eredménye.”³

---

¹ Ádám Jenő: *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján*, Budapest, Turul Kiadás, 1944. 38.

² Ádám Jenő: *Egy világsiker kurta története*. Élet és Irodalom, 1971. január 16.

³ Ádám 1944. 5.

Ádám Jenő a dalanyagot biztosító kiadványokon túl ír könyve céljáról is: „A kottaolvasás, lapról éneklés, nemcsak a népiskola problémája, hanem az énekkaroké, dalárdáké is. Mennyi fáradság, tömérdek verejtékes munka karművek hallás után való betanítása! Megsínyli a kótaismeret hiányát nemcsak a jobb sorsra érdemes ügy, de maga az előadás is. A hangjegyolvasás megtanítása itt is égető kérdés, megoldása elengedhetetlenül szükséges. A relatív szolmizáció bizonyára ilyen körülmények között is átsegít a nehézségeken.⁴ Első dolog természetesen, hogy az éneket tanító pedagógus maga is elsajátítsa. Jelen munka ezt a célt kívánja szolgálni.”⁵

A relatív szolmizációt használva a zenei olvasás elsajátítása és alkalmazása volt az elsődleges cél, melyhez Ádám Jenő az *Iskolai énekgyűjtemény* dalanyagának nagy részét felhasználta.⁶ A tananyag elrendezésében prioritást élvez az egyes relációk – azaz szolmizációs hangok közötti kapcsolatok – tanítása. Az ily módon kirajzolódott sorrend kiegészül a felhasznált zenei példák ritmikai elemeinek, ütemformáinak tudatosításával is.

Habár a szakmódszertan könyv alapvetően a relatív szolmizáció elsajátíttatása céljából íródott, Ádám Jenő ugyanolyan módszertani következetességgel foglalkozik benne a ritmusok tanításával is. Jelen tanulmányban a ritmikai elemek vonatkozásában, módszertani szempontból kívánom áttekinteni a könyvet. *Ritmus* kifejezés alatt értem az önmagában álló ritmuselemet, például a negyedtet, *ritmusképlet* alatt pedig a kétféle ritmusból összeállt ritmust, például az éles ritmust.

A ritmusok tanításának általános jellemzői

Ádám Jenő az első osztályban ír a legaprólékosabban és legváltozatosabban a különböző ritmusfeladatokról és a hozzájuk kapcsolódó módszerekről. Alapelvként fogalmazódik meg az ismert dallamrészletek felhasználása, az éneklés és a mozgás legkülönfélébb összekapcsolása – csoportbontásban is –, a

---

⁴ Az előző mondat „hangjegyolvasás” kifejezése itt szűkebb értelmet kap. Ádám Jenő e megfogalmazásával kizárja az abszolút nevek használatát, és a leírtak relatív szolmizációval történő kottaolvasást jelentenek.

⁵ Ádám 1944. 20.

⁶ Szóhasználatunkban a zenei olvasást az írással együtt szoktuk emlegetni, ám különös, hogy Ádám Jenő az írást a bevezető gondolatokban nem emeli ki. A könyvet áttanulmányozva azonban egyértelművé válik, hogy ugyanolyan fontosságot tulajdonított a zenei írás megtanításának is.

ritmusgyakorlatok terjedelmének és tempójának meghatározása, a rendszeresség fontosságának hangsúlyozása, meglévő és új szövegek felhasználása, valamint kétszólamú ritmusgyakorlatok hangoztatása. Célja a belső hallás fejlesztése („Hallgatózzunk! Mi szól odabent?”), a hallott ritmus megnevezéséig tartó út felvázolása, a tanított ritmusokhoz társított gyakorlónevek alkalmazása, továbbá az ének-zene órán túlmutatóan a ritmikus mozgások lehetőségeinek kihasználása testnevelés órán és szabadidős tevékenységek alkalmával. Általános vonás a tudatosított ritmusokkal, ritmusképletekkel kapcsolatban a következő osztályok kezdetén való felelevenítés és a hiányok pótlása. A kétszólamú ritmusgyakorlatokat korán, már első osztályban beépíti, melyet következetesen végigvezet a többi osztályban is, olykor az éneklést és a ritmus hangoztatását is összekapcsolva.

A „hallható megjelenítés”, azaz a mozgás szerepe⁷

Ádám Jenő a kezdetektől fogva nagy hangsúlyt fektet a ritmikus mozgás legkülönbözőbb lehetőségeire, felsorolva azokat az első osztályhoz írt fejezetben. A ritmikus mozgást már az első közös éneklés alkalmával szorgalmazza. Jóformán nincs olyan éneklési tevékenység, amelyhez ne kapcsolná hozzá vagy az egyenletes mérő („állandó alapritmus”, „egyenletes lüktetés” kifejezések) vagy a dalritmus („ritmusváz”) hangoztatását.⁸

„Osztálytanításról lévén szó, ritmusadásra legalkalmasabb a járás, nemkülönben mind azon ritmikus játékos mozgások, melyeket a gyermek ösztönös jókedvében végez: tánclépés, hajladozás, szökellés, lóbálás, favágás, kalapálás, metélés (a kézfej külső élével a pad veregetése), a különféle mesterségekre jellemző munkamozdulatok: gyalulás, reszelés, szögezés, fűzés, vasalás stb.”⁹

Az énekórán végezhető mozgások körét és lehetőségét kibővíti a testnevelés órák feladatainak említésével. Az első osztályosok kapcsán így ír: „Az egész 1-ső osztály dalainak tekintélyes (kb. fele) része valamilyen játékkal kapcsolódik. Hogy mennyi elevenesség, öröm, vidámság, kedvesség van az ilyen kis „színdarabokban”, azt nevelő, tanító embernek felesleges részletezni. Felderíti nemcsak a gyermeket, de fáradságos munkájában üdülést szerez a tanítónak is.

---

⁷ Ádám 1944. 26.

⁸ Ádám Jenőnél gyakran olvashatunk a mai szóhasználatától eltérő kifejezéseket, melyekre az idézőjel használatával utaltam.

⁹ Ádám 1944. 26.

A báj, kedvesség, móka, ártatlan tréfa legkedvesebb perceivel jutalmazza meg minden résztvevőjét. Tanteremben (tornaórán), udvaron, erdőn-mezőn, kiránduláson mennyi öröm kútforrása az ilyen közvetlen énekes-játék!”¹⁰

A testnevelés azonban a későbbi osztályoknál és egyéb területeken is fontos szerepet kap. A belső hallás fejlesztésének eszközeként is tekint rá, amikor a néma éneklést egyenletes lüktetés, mozgás kíséri. Legtöbbször azonban a különböző ütemformák hosszának (4/4) és hangsúlyrendjének megéreztetése céljából szorgalmazza (3/4, 5/4, 6/8).

„A torna és ének eképpen nemcsak a tantárgyak sorának legvégén találkozunk, hanem egy órában is kiegészítik egymás feladatait.”¹¹

A ritmikai elemek tanításának sorrendje

Mai ének-zenetanításunk ritmikai tananyaga részben az Ádám Jenő-féle felépítést veszi alapul. Az egyes osztályok anyaga ma, az Oktatási Hivatal által kiadott ének-zene tankönyvekben máshol helyezkedik el, de jelen tanulmánynak nem célja a két felépítés ilyen irányú összevetése.¹² Az alábbi, osztályonként összeállított táblázatok célja, hogy bemutassa az Ádám Jenő-féle tanítási sorrenden túlmenően a rá és a mai tankönyvekre jellemző szóhasználatokat. Ebből kifolyólag az Ádám Jenő által megalkotott sorrendben tüntettem fel a ritmusokat.

A két könyv között nem csupán az elhelyezés sorrendje eltérő. A szakmódszertan könyv hetedik és nyolcadik osztályos ritmikai tananyaga a mai ének-zene tankönyvekben nincs benne. Ellentétben a szakmódszertan könyvvel, a mai tankönyvekben szerepel az egész értékű kotta szünetjele, az önálló nyolcad érték, a kis éles ritmus és a pontozott fél érték szünetjele is.

Az áttekinthetőség kedvéért egy-egy táblázatot négy oszlopra osztottam. Annak érdekében, hogy az olvasó számára azonnal látható legyen a terminológiák között különbség, egy-egy osztály táblázatán belül azonos sorban, egymás mellett tüntettem fel a ritmusok Ádám Jenő-féle és a ma használatos nevét és

---

¹⁰ Ádám 1944. 48.

¹¹ Ádám 1944. 280.

¹² www.tankonyvkatalogus.hu

gyakorlónévét.¹³ Egyes osztályoknál szükségesnek tartottam a táblázat alatt elhelyezni a szükséges kiegészítő magyarázatokat.

A *gyakorlónév* kifejezést a ritmusok, ritmusképletek neveitől (például éles ritmus) eltérően azok ritmussorban történő gyakoroltatása céljából használom (például ti-tám). Ezáltal a ritmusok, ritmusképletek gyakoroltatásakor ugyanannyi szótagból áll a gyakorlónév, mint maga a ritmus, ritmusképlet. Ilyen értelemben találjuk a 2012-es Nemzeti alaptantervhez írt ének-zene kerettantervek B változatában is.¹⁴

1. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
negyed (30.)	nagy / tá (31.) / egy (61.)	negyed	tá
nyolcad (31.)	kicsi / titi (31.) / fele (61.)	nyolcadpár	ti-ti
negyedes szünet (36.)	(más mozgás, majd ennek elhagyása) m (202.)	negyed értékű szünet	szün

2. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
két méretű (kétnegyedes) kóta (61.) kétnegyedes érték (62.) kétméretű hang (62.)	tá-á (63.)	félérték	tá-á

3. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
kétméretű szünet (96.)	(nincs)	félértékű szünet	szü-ün

¹³ A zárójelekben elhelyezett számok a szakmódszertan könyv oldalszámaira utalnak.

¹⁴ https://kerettanterv.oh.gov.hu/01_melleklet_1-4/index_alt_isk_also.html

4. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
kétméretű szünet (170.)	(ismét előkerül a jelölése)	félértékű szünet	szü-ün
nyolcad szünet (170.)	(nincs)	nyolcad értékű szünet	szü
egész (173.)	(nincs)	egészértékű hang	tá-á-á-á

Negyedik osztályban tisztázza Ádám Jenő a ritmusok végleges elnevezéseit. Egész, fél, negyed, nyolcad kifejezések jelennek meg az eddigi „kicsi”, „nagy” vagy „egyméretű”, „kétméretű”, „négy méretű” mellett.

5. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
pontozott ritmus (185.), majd „éles” (189.)	(nincs)	éles ritmus	ti-tám
pontozott ritmus (185.)	(nincs)	nyújtott ritmus	tám-ti
(nincs neve – 192.)	(nincs)	tizenhatod érték	ri
(nincs neve – 195.)	taaa (195.)	pontozott fél érték	tá-á-á

6. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
(nincs, kotta alapján ritmusképnek hívja – 218.)	(nincs)	kis nyújtott ritmus	tim-ri
(nem jelenik meg)	(nem jelenik meg)	kis éles ritmus	ri-tim
színkópa (222.)	ta-taa-ta (223.)	színkópa	ti tá ti / színkópa

6. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
(nincs, kotta alapján kótaképnek hívja – 223.)	(nincs)	tizenhatodpár	ri-ri
„apró kóták” (224.)	tí-í-ti-ri / tí-í re ti (224.)	(nincs)	ti-tiri
„apró kóták” (224.)	ti-ri tí-í / ti-re tá / (224.)	(nincs)	ti ri-ti
„apró kóták” (224.)	ti-re ti-re (224.) ti li ti li (286.)	tizenhatod	tiritiri

Hatodik osztályban Ádám Jenő elkülöníti az eddig pontozott ritmusként említett éles és nyújtott ritmust. Elnevezéseik: „tomba” és „éles”.¹⁵ Ezt megelőzően a „tomba” kifejezés nem szerepelt.

7. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
triola (252.) (negyed értékű)	ti re ti / trillala (253.)	(nem szerepel a mai tankönyvekben)	(nem szerepel a mai tankönyvekben)
(a negyed értékű triola összevonásai) (nincs) (valószínűleg a név és a gyakorlónév egybeesik)	tri-i la (254.) tri lá-á (254.)	(nem szerepel a mai tankönyvekben)	(nem szerepel a mai tankönyvekben)

8. osztály			
Szóhasználat Ádám Jenőnél		Mai szóhasználat a tankönyvekben	
név	gyakorlónév	név	gyakorlónév
nincs (277.) (pontozott negyed tizenhatodpárral)	nincs	(nem szerepel a mai tankönyvekben)	(nem szerepel a mai tankönyvekben)

¹⁵ Ádám 1944. 227.

A nyolcadik osztályos anyagban elhelyezett ritmusgyakorlatok némelyikéhez Ádám Jenő írt gyakorlóneveket. Ebből következtethetjük ki visszamenőlegesen, hogy az éles ritmus gyakorlóneve valószínűleg a „*ti taa*”, a nyújtott ritmusé a „*ta-a ti*”, bár a kottaképen negyed értékhez kötött nyolcadérték szerepel pontozott negyed helyett. Az itt szereplő szinkópák gyakorlóneve „*ti taa ti*”.

A táblázatot áttekintve megállapítható, hogy a gyakorlónevek használata nem mindig következetes Ádám Jenőnél. Vannak ritmusok, ritmusképletek, ahol elmarad, melyre a „nincs” szó használatával utaltam, egyes esetekben pedig többféle megnevezés is szerepel. Különösen érdekes, hogy a negyed értékű szünetnek először az ötödik osztályban szerepeltetett kétszólamú ritmusgyakorlatoknál jelenik meg a „ritmusneve” egy zárójelbe tett „m” hangzóként. Ezzel ellentétben a mai ének-zene tankönyvek gyakorlónév használata következetesnek mondható.

A ritmikai elemek tanításánál jellemző azok kottaképének feltüntetése a szakmódszertan könyvben, azonban helyenként nem jelenik meg azok neve. Ezekben az esetekben a tanárnak szükséges kiegészítést tennie, ha egyformán, névvel és gyakorlónévvel együtt szeretné tanítani az adott ritmust. A *tá* és *ta* szótagok használata keveredik, mert hol negyed, hol nyolcad értékű hangnál használja a szerző. Különösen érdekes a *ti-riri* gyakorlóneve, mert negyed és nyolcad mérő esetén változik. Az első esetben *tí-í-ti-ri / tí-í re ti*, 6/8 ütemmutatónál viszont *tra li li*. Ez utóbbi gyakorlónév használatával a metrum jellegzetes lüktetését érzékelteti Ádám Jenő.

folytatása következik

Felhasznált irodalom

Ádám Jenő: *Egy világsiker kurta története*. In: *Élet és Irodalom*, 1971. 01. 10.

Ádám Jenő: *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján*. Turul Kiadás, Budapest, 1944

Szabó Helga: *A magyar énektanítás kálváriája*. Kiadja: Szabó Helga (s.a.)

Szabó Helga: *Torzulások a kodályi zenei nevelés általános iskolai alkalmazásában*. In: *Muzsika*, XXIII. évf. 2. szám (1980)

Székely Miklós: *Ádám Jenő élete és munkássága*. Püski Kiadó Kft., 2000

Tamás Margit (szerk.): *Életmű hat szólamban – Ádám Jenő emlékére*. Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2022

Internetes források:

https://kerettanterv.oh.gov.hu/01_melleklet_1-4/index_alt_isk_also.html

2023. 07. 04.

www.tankonyvkatalogus.hu

2023. 07. 08.

A szerzőről: a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem kihelyezett képzésében a Debreceni Egyetem Konzervatóriumában végzett ének-zenetanár, zeneelmélet-tanár, karvezetőként. DLA fokozatát a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktoriskolájában szerezte zeneelméletből. 2011 óta oktat a Nyíregyházi Egyetem Zenei Intézetében ének-zene szakmódszertan, anyagismeret, zeneelmélet és szolfézs tárgyakat. Az ének-zene tanárszakos hallgatók iskolai tanítási gyakorlatainak aktív részese. Felismerve a tanárképzés és az iskolai tanítási gyakorlat közötti kapcsolat erősítésének fontosságát, a hallgatók minél sokrétűbb tanári felkészítése céljából 2018-ban létrehozta és évente megszervezi az *Ének-zene – Tanultam-tanítom* szakmódszertani fórumsorozatot az egyetemen. Elérhetőség: keresztes.ildiko@nye.hu